

Wysokińska, Beata

Nieznana korespondencja Józefa Rostafińskiego z Edouardem Bornetem z lat 1875-1878, dotycząca badań nad glonami

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 52/2, 137-153

2007

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Beata Wysokińska

Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania

Zakład Promocji Zdrowia i Ekologii

Rzeszów

**NIEZNANA KORESPONDENCJA
JÓZEFA ROSTAFIŃSKIEGO Z EDOUARDEM BORNETEM
Z LAT 1875–1878, DOTYCZĄCA BADAŃ NAD GLONAMI**

Niniejszy artykuł dotyczy wczesnego okresu pracy naukowej Józefa Tomasz Rostafińskiego (1850–1928), który jest powszechnie uważany za klasyka polskiej biologii oraz wszechstronnego botanika i humanistę. Jego bogaty dorobek naukowy, jako historyka nauk przyrodniczych, profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego i dyrektora Ogrodu Botanicznego w Krakowie często stanowi obiekt zainteresowania przyrodników i historyków nauki¹.

Do dalszego poznania sylwetki tego wybitnego polskiego botanika wyjątkowo wartościowym uzupełnieniem może okazać się nieznana dotychczas korespondencja naukowa z jednym z jego francuskich mistrzów – starszym o ponad 20 lat Jean Baptiste Edouardem Bornetem (1828–1911)². Korespondencja ta jest przechowywana w bibliotece Laboratorium Kryptogamii (PC)³ Narodowego Muzeum Historii Naturalnej (MNHN⁴) w Paryżu i obejmuje niewielki, ale jednorodny i wyjątkowo interesujący zbiór. Składa się on z jedenastu świetnie zachowanych rękopisów w języku francuskim, z lat 1875–1878, znajdujących się w materiałach Edouarda Borneta, w aktach opatrzonych nazwiskiem J. Rostafińskiego. Jak wiadomo, E. Bornet zapisał przed śmiercią wszystkie swoje zbiory i kolekcje zielnikowe paryskiemu Muzeum Historii Naturalnej, dzięki czemu zachowały się w niezmiennym stanie do dziś. Rękopisy ze zbiorów E. Borneta znajdują

się obecnie w zasobach MNHN, w Laboratorium Kryptogamii; te związane z osobą J. Rostafińskiego są skatalogowane m.in. jako PC–Ms 542 (listy), PC–Ms 506 PC–Po 311 (portret).

W zbiorze korespondencji nie ma wszystkich obiektów, załączonych przez J. Rostafińskiego do jego listów, najprawdopodobniej, dlatego, że sam E. Bornet niektóre materiały przeniósł w inne miejsce; czy to do innej teczki w przypadku rękopisów czy też do zielnika w przypadku okazów zielnikowych. Przykładowo: nie znajdziemy w tym zbiorze dołączonej do jednego z listów, a opublikowanej w Paryżu pracy Rostafińskiego na temat śluzowców. Przeniesiony przez Borneta został również rękopis Franza Ungera (1800–1870), przesłany, *nota bene* z trudnościami, przez Rostafińskiego, znajdziemy go natomiast w zbiorach MNHN dotyczących Ungera⁵.

Lata	Listy J. Rostafińskiego	Opis	Inne listy w zbiorze	Opis
1875	1	J. Rostafiński do G. Thureta	– 1	A. de Candolle do E. Borneta
1876	3	J. Rostafiński do E. Borneta	1	E. Bornet do J. Rostafińskiego
1877	4	J. Rostafiński do E. Borneta		
1878	1	J. Rostafiński do E. Borneta		
Razem	9		2	

TABELA 1. Listy ze zbiorów E. Borneta, przechowywane w aktach podpisanych nazwiskiem Rostafińskiego.

Interesującym uzupełnieniem tej korespondencji są dwa listy nie będące autorstwa Józefa Rostafińskiego, lecz zachowane w omawianym zbiorze; jeden z nich napisany przez szwajcarskiego botanika Alphonse'a de Candolle (1806–1893), a drugi przez samego Edouarda Borneta. Dzięki temu zbiór korespondencji Rostafińskiego jest źródłem bogatym i niezwykle ciekawym, świadczącym o ożywionych kontaktach międzynarodowych pomiędzy uczonymi II połowy XIX wieku.

O wyjątkowości tego źródła stanowi przede wszystkim interesująca treść listów, obfitująca w różnorodne tematy, z których najważniejsze to:

- kwestie naukowe, związane z analizą prac innych uczonych,
- zagadnienia naukowe związane z opisami wyników badań Rostafińskiego nad glonami wraz z licznymi pytaniami i własnymi przemyśleniami, w tym tematy poświęcone badaniom Rostafińskiego nad rodziną listownic,

- sprawy dotyczące E. Janczewskiego oraz *vacatu* w willi Thureta,
- kwestia pomyłki pocztowej zaistniałej w marcu 1876 roku,
- wątki prezentujące trudy pracy dydaktycznej.

Przyjęta w niniejszym artykule cezura obejmuje przede wszystkim zakres chronologiczny listów odpowiadający w dużym stopniu etapowi pogłębionych badań nad glonami z lat 1874–1878. W latach tych Rostafiński odbył inspirujące podróże m.in. do nadmorskich miejscowości Cherbourg i Antibes we Francji, opublikował kilka ważnych artykułów o glonach oraz intensywnie pracował naukowo, aż do momentu przerwania badań nad glonami m.in. z powodu podjęcia stałej pracy dydaktycznej i organizacyjnej jako profesor na Uniwersytecie Jagiellońskim w 1878 roku. W tym roku Rostafiński wysłał ostatni, ze zgrupowanych w zbiorze, list do E. Borneta.

Transkrypcja i tłumaczenie fragmentów listów z języka francuskiego na polski zostały wykonane przez autorkę niniejszego artykułu.

WSPÓLPRACA Z ALGOLOGAMI FRANCUSKIMI

Gustave Thuret

Pierwszy list ze zbioru został napisany wiosną 1875 roku, w czasie, gdy Rostafiński pracował naukowo pod opieką Antona de Bary'ego (1831–1888) i był już asystentem prywatnym na uniwersytecie w Strasburgu. List datowany na 2 kwietnia 1875 roku został wysłany z Cherbourga w Normandii, gdzie Rostafiński przebywał razem ze swoim przyjacielem Edwardem Janczewskim (1846–1918)⁶. Tutaj młodzi badacze prowadzili badania nad glonami w Biologicznej Stacji Morskiej, a także mieli okazję zapoznać się z wybitnymi pracami francuskich algologów – Gustava Thureta i Edouarda Borneta. Ci ostatni, pracowali w Cherbourgu w latach 50. XIX wieku, a następnie w latach 60. i 70. XIX wieku prowadzili swoje badania w nowym miejscu, w miejscowości Antibes na wybrzeżu Morza Śródziemnego.

Pierwszy list ze zbioru nie był jeszcze przeznaczony dla E. Borneta, o czym świadczy fakt, że Rostafiński pisał o nim w trzeciej osobie do ich wspólnego znajomego. Czy adresatem był Gustave Adolphe Thuret (1817–1875), który zmarł tragicznie, ukąszony przez węża ponad miesiąc później – 10 maja 1875 roku? Wszystko wskazuje, że tak. Po śmierci uczonego, wszystkie zbiory Thureta zostały przekazane w spadku jego przyjacielowi i najbliższemu współpracownikowi – Edouardowi Bornetowi⁷, który podjął korespondencję z J. Rostafińskim.

Gustave Thuret był wybitnym przedstawicielem nauki francuskiej, a jego obserwacje, eksperymenty i odkrycia dotyczące procesu zapłodnienia u glonów przyniosły mu światową sławę. Jako wybitny algolog i bogaty właściciel prywatnego laboratorium morskiego w Antibes na Riwierze Francuskiej był mistrzem wielu naukowców. Również jego willa nad Morzem Śródziemnym była

znana w świecie naukowym i przyciągała zainteresowanie wielu badaczy⁸. Rostafiński pojawił się tam dwukrotnie, pierwszy raz ze swoim przyjacielem Edwardem Janczewskim wiosną 1874 roku, podczas podróży naukowej – wówczas to spotkał się, a nawet zaprzyjaźnił z Thuretem.

Rok po wyjeździe z Antibes, w swoim szczegółowym i obszernym liście, pisał swojemu francuskiemu mistrzowi, co nowego zrobił w zakresie badań nad glonami, a także zadał wiele pytań dotyczących naukowych kwestii.

„Od dawna miałem zamiar napisać do Pana, żeby oznajmić, że prace nad *genera algarum* już są rozpoczęte.”

W ten sposób Rostafiński oznajmiał adresatowi, że rozpoczął już poważne badania nad glonami; sugeruje to, że Thuret wiedział o takich planach i może nawet zachęcał do nich młodszego kolegę.

Edouard Bornet

Rostafiński w swoim liście do G. Thureta dwukrotnie wspominał, wcześniej już poznanego, Edouarda Borneta (1828–1911) dodając, że E. Janczewski napisał do Borneta dokładną relację z prowadzonych w Cherbourgu prac naukowych. Pano wie byli, zatem w kontaktach naukowych najprawdopodobniej od czasów wspólnego spotkania w willi Thureta, w Antibes. Po śmierci Thureta młody Rostafiński właśnie w osobie E. Borneta znalazł kolejnego nauczyciela i adresata listów.

W zbiorze jedenastu listów, szczególne znaczenie dla uzupełnienia wiedzy o badaniach naukowych młodego doktora Józefa Rostafińskiego, podejmowanych przez niego w drugiej połowie lat siedemdziesiątych XIX wieku, ma właśnie tych kilka listów wysłanych przez niego do Edouarda Borneta w latach 1876–1878.

Ten ostatni, z wykształcenia doktor medycyny, był przede wszystkim wybitnym badaczem glonów i współpracownikiem Gustava Thureta, po którego śmierci w 1875 roku odziedziczył bogate zbiory naukowe. Od tego momentu zamieszkał w Paryżu, gdzie nadal w swoim mieszkaniu tuż obok słynnego Muzeum Historii Naturalnej, kontynuował dzieło Thureta oraz umożliwiał innym algologom badanie ogromnych zbiorów zielnikowych Thureta i swoich. Jako uznany przedstawiciel znakomitej botaniki francuskiej prowadził bardzo bogatą korespondencję i doskonale orientował się w kwestiach naukowych. Mógł być, zatem dla początkującego Rostafińskiego wyjątkowo cennym doradcą.

Szczęśliwie zachowała się obszerna odpowiedź Borneta na jeden z listów Rostafińskiego, ponieważ po napisaniu została przekopiuwana przez Borneta i zachowana w zbiorze korespondencji. Jest ona wyjątkowym uzupełnieniem zbioru, ponieważ na tę odpowiedź Rostafiński oczywiście zareagował, pisząc kolejny list, dzięki czemu możemy prześledzić autentyczną wymianę myśli i informacji naukowych pomiędzy dwoma badaczami.

Z listów wynika, że Rostafiński rewanżował się chętnie za okazaną pomoc i przesyłane rady, a ponieważ sporo pracował w terenie, zbierając interesujące go okazy, to mógł służyć Bornetowi swoimi kolekcjami. Przykładowo, pracując w Cherbourgu nad rodziną listownic, obiecał znaleźć i przesłać, rezydującemu w Paryżu, Bornetowi potrzebne mu okazy.

„Tymczasem znalazłem tylko jeden okaz *Furcellaria*, ale oczywiście będę starał się znajdować ich więcej. Podczas mojej wyprawy będę również pamiętał o *Corallina* i *Melobesia*, o które Pan prosił pana le Jolis. Spędzam tutaj czas wyłącznie w towarzystwie listownic -- niestety ich liczba wzrasta każdego dnia.”¹⁰

Rostafiński przysyłał ponadto Bornetowi swoje artykuły, zdobył dla niego rękopis F. Ungera, a nawet szczegółowo informował o swoich planach zawodowych. Przykładowo w liście z 27 lutego 1876 roku pisał:

„Opuszczam definitywnie Strasburg około połowy marca. Liczę na zainstalowanie się w Krakowie jako **docent**¹¹. Towarzystwo mojego dobrego przyjaciela pana Janczewskiego nie jest jedynym powodem, dla którego zdecydowałem się podjąć to zajęcie; mam też kilka dowodów by mieć nadzieję, że moja nominacja na stanowisko profesora Uniwersytetu w Krakowie nie każe na siebie zbytnio czekać.”¹²

Jak wiemy, w marcu 1876 roku Rostafiński przyjechał do Krakowa, gdzie otrzymał *veniam legendi* na Uniwersytecie Jagiellońskim i zatwierdzenie habilitacji. Od kwietnia 1877 roku prowadził wykłady botaniki, a 25 października 1878 roku został profesorem nadzwyczajnym katedry botaniki i dyrektorem Ogrodu Botanicznego.

BADANIA ROSTAFIŃSKIEGO NAD GLONAMI

Rostafiński rozpoczął swoją karierę naukową na początku lat 70. XIX wieku, koncentrując się nad badaniami roślin niższych, szczególnie grzybów i glonów. Ten pierwszy etap kariery naukowej Rostafińskiego obejmuje studia botaniczne w zagranicznych ośrodkach u najlepszych mistrzów, podróże w celach naukowych, a także autorskie, pogłębione obserwacje botaniczne wspierane przez kontakty naukowe.

Jak wiadomo, badania nad glonami rozpoczął Rostafiński na przełomie lat 60 i 70 XIX wieku. Jak piszą A. Zemanek i I. Wojciechowski, w badaniach algologicznych Rostafińskiego można wydzielić trzy okresy¹³.

Rostafiński rozpoczął, publikując w 1871 roku swoje pierwsze obserwacje w znanym czasopiśmie „*Botanische Zeitung*”. Jako młody naukowiec publikował jednocześnie istotne wyniki z zakresu innych dziedzin botaniki, np. nad rozmieszczeniem roślin kwiatowych Królestwa Polskiego, czy też nad śluzowcami.

Rostafiński zintensyfikował prace nad glonami w latach 1874–1878. Z listów wynika, że kontynuował je od wiosny 1874 roku w Strasburgu, po powrocie z pobytu w Antibes u G. Thureta.

Po 1878 roku Rostafiński wracał jeszcze do tych pierwszych zainteresowań naukowych i wielokrotnie pisał o glonach, czy też wykonywał pewne obserwacje, ale już nie na taką skalę jak we wczesnej młodości.

Z okresu badań nad glonami zachowało się kilka interesujących źródeł: przede wszystkim opublikowane artykuły naukowe autorstwa bądź współautorstwa J. Rostafińskiego czy też korespondencja naukowa z Williamem G. Farlowem. Nie zachowała się, niestety, monografia listownic – dzieło, nad którym Rostafiński intensywnie pracował, a którego rękopis zaginął, tuż przed opublikowaniem go przez autora. Za tę pracę Rostafiński otrzymał w grudniu 1877 roku główną nagrodę Królewskiej Akademii Nauk w Brukseli tj. złoty Medal w konkursie.

Jakiegolwiek nowe ślady działalności naukowej Józefa Rostafińskiego z okresu badań nad glonami są wyjątkowo ważne, mogą nas, bowiem doprowadzić do lepszego poznania, jakie były losy jego wczesnych badań. Dzięki odnalezionej w MNHN korespondencji można próbować odpowiedzieć na następujące pytania: skąd młody botanik czerpał inspiracje i skąd pozyskiwał materiały do badań, z kim konsultował wyniki i z kim się dzielił swoimi odkryciami, wreszcie, jaki był poziom tych pierwszych odkryć i jakie mogło być ich znaczenie dla nauki. Dzięki zachowanym listom możemy, zatem prześledzić etapy badań Rostafińskiego nad glonami i zapoznać się z kolejnymi interesującymi dla niego zagadnieniami naukowymi.

Do badań nad glonami zachęcali i inspirowali młodego naukowca jego mistrzowie i koledzy: m.in. E. Strasburger, E. Janczewski, A. de Bary, A. le Jolis, G. Thuret, E. Bornet. Z wnikliwej analizy listów okazuje się jak ważne były dla Rostafińskiego te inspiracje i jak bardzo zależało mu na kontaktach naukowych z wybitnymi przedstawicielami nauki. Nie przypadkowo przecież starał się utrzymywać kontakt listowy z G. Thuretem, a później z E. Bornetem – znakomitościami algologami francuskim.

W pierwszym liście ze zbioru, napisanym do G. Thureta w kwietniu 1875 roku z Cherbourga, Rostafiński relacjonował swoją roczną pracę naukową polegającą m.in. na hodowli glonów, badaniach nad rozwojem *Hydrogastrium urticulare*, studiowaniu okazów zielnikowych, analizie preparatów mikroskopowych *Anabaina* (lub *Anabaena* – przyp. autorki), przemyśleniach nad klasyfikacją glonów.

„W ubiegłym roku, po moim powrocie z Antibes, przestudiowałem rozwój *Hydrogastrium*, który jest bardzo osobliwym glonem. W pewnym momencie, plazma zawarta w powietrznej części komórki schodzi do rozgałęzień podziemnych i tam dzieli się na wiele porcji. Kiedy umieszczamy te małe komórki w kropli wody, tworzą one natychmiast zoospory, zaopatrzone w pojedynczą rzęskę. W wilgotnej ziemi rzecz rozwija się w sposób zupełnie odmienny, komórki przemieniają się

w zoosporangia, które były kiedyś opisane pod nazwą *Hydrogastrum Wallrothii*. Na koniec, w pewnych warunkach, cała roślina może przekształcić się w zoosporangium, dając podobne zoospory. *Hydrogastrum* posiada z pewnością organy płciowe opisane przez pana Cieszkowskiego jako *Protococcus botryoides*. Mam nadzieję rozwiązać wkrótce tą kwestię. Pan Woronin powiedział mi ubiegłej jesieni, że też studiował *Hydrogastrum* i otrzymał te same wyniki, z wyjątkiem tworzenia normalnych zoosporangiów. Czy nie jest możliwe, że *Valonia* rozwija się w ten sam sposób?”¹⁴

Na to pytanie, G. Thuret już nie odpowiedział, a po jego tragicznej śmierci, korespondencje z Rostafińskim podjął, jak wspomniano, E. Bornet.

Tymczasem efektem prac młodego badacza były trzy artykuły opublikowane w języku francuskim, w tym dwa wspólnie z E. Janczewskim i jeden samodzielny¹⁵. Inne samodzielne prace koncentrowały się nad anatomią i morfologią *Fucaceae*.

„Pan Janczewski pisze do pana Borneta o naszych pracach. W szczególności pracuję nad anatomią i morfologią *Fucaceae*, a zwłaszcza nad rozwojem młodych *Himanthalia*, który jest bardzo ciekawy.”¹⁶

Badania nad zapłodnieniem i rozwojem glonów kontynuował publikując ich wyniki i dyskutując listownie wiele kwestii m.in. z E. Bornetem. W swoich listach wielokrotnie wspominał, że konsultował rezultaty badań również z innymi naukowcami, czy to w rozmowach bezpośrednich, czy to poprzez wnikliwe czytanie literatury wraz z analizą schematów i rysunków.

Kolejnym obiektem zainteresowania Rostafińskiego było *Botrydium granulatum*, którego rozwój dobrze zbadał i konsultował z E. Bornetem, prosząc o ocenę planów przygotowywanych do publikacji.

„Spóźniam się trochę z odpowiedzią na Pana list, który przyszedł przed dwoma tygodniami, tymczasem proszę mi wierzyć, drogi Panie, że moje opóźnienie wynika tylko z chęci oddania jednocześnie planów *Botrydium* do Pańskiej oceny. Właśnie je dzisiaj otrzymałem i śpieszno mi je wysłać, przypuszczając, że nie znajdzie ich Pan zniszczonymi, jeśli tylko będą ostrożnie wyjęte.”¹⁷

O *Botrydium granulatum* Rostafiński opublikował dwa artykuły, z czego jeden, napisany we współpracy z rosyjskim botanikiem Michałem Woroninem (1838–1903), ukazał się po niemiecku w czasopiśmie „*Botanische Zeitung*”¹⁸. Jednocześnie z listem przesłał Bornetowi odbitkę z tego czasopisma, z gotowym artykułem, którego treść została bardzo dobrze oceniona przez adresata.

„*Botanische Zeitung* przyniósł mi tekst Pańskiego artykułu o *Botrydium*. Bez komplementów, jest on bardzo dobry. Nic za dużo, nic za mało. Wszystko jest jasne, bardzo uporządkowane i zgrabnie się trzyma.”¹⁹

Treść listów komponuje się z kalendarium życia J. Rostafińskiego opracowanym przez A. Zemanek, a ewentualna dalsza analiza korespondencji może, w niektórych przypadkach uzupełnić biografię uczonego o nowe interesujące szczegóły.

Kalendarium za lata 1874–1878

Data	Wydarzenie w życiu Rostafińskiego
1 stycznia 1874 roku	Został prywatnym asystentem A. de Bary'ego w Strasburgu
Marzec 1874 roku	Pobył w Antibes wraz z E. Janczewskim
Początek 1875 roku	Wydanie pracy o śluzowcach
16 grudnia 1875 roku	Mianowany docentem prywatnym uniwersytetu w Strasburgu
Wiosna 1875 roku	Pobył wraz z E. Janczewskim w Cherbourgu w Normandii
10 maja 1875 roku	Śmierć jego mistrza – G. Thureta
Lato 1875 roku	Pobył naukowy w Kew
Marzec 1876 roku	Wyjazd ze Strasburga i przyjazd do Krakowa
18 marca 1876 roku	<i>Veniam legendi</i> na Uniwersytecie Jagiellońskim
11 sierpnia 1876 roku	Zatwierdzenie habilitacji na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie
Jesień 1876 roku (semestr zimowy 76/77)	Urlop od zajęć na Uniwersytecie Jagiellońskim – pobyty naukowe m.in. w Petersburgu, Sztokholmie, Uppsali, Kopenhadze, Hamburgu.
Koniec listopada 1876 roku	Pobył naukowy w Paryżu przez 2 tygodnie u Borneta
Koniec grudnia 1876 roku	Pobył naukowy w Cherbourgu, a później w Paryżu
Od kwietnia 1877 roku (semestr letni 1876/77)	Zastępstwo w wykładach botaniki na Uniwersytecie Jagiellońskim
20 czerwca 1877 roku	Referat pt. Rzut oka na rodzinę listownic (<i>Laminariaceae</i>) i pierwsze zasady naukowej ich klasyfikacji, czytany na Posiedzeniu Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego Akademii Umiejętności
14 grudnia 1877 roku	Otrzymuje złoty medal za monografię listownic
25 października 1878 roku	Zostaje profesorem nadzwyczajnym katedry botaniki i dyrektorem Ogrodu Botanicznego

TABELA 2. Opracowane własne na podstawie korespondencji J. Rostafińskiego do E. Borneta oraz A. Zemanek. *Kalendarium życia i działalność* W: A. Zemanek (red.), *Józef Rostafiński botanik i humanista*. Polska Akademia Umiejętności. Monografie 1, 2000, s.100; A. Zemanek. *Koleje życia*. W: A. Zemanek (red.), *Józef Rostafiński botanik i humanista*. Polska Akademia Umiejętności. Monografie 1, 2000, s. 43–50.

ZAGINIONA MONOGRAFIA LISTOWNIC²⁰

Jak wiadomo, z okresu badań Rostafińskiego nad glonami nie zachowało się dzieło wiążące badania nad rodziną laminarii (rodzina listownic – *Laminariaceae*, obecnie w rzędzie Laminariales, w obrębie brunatnic, *Phaeophyta*). Była to duża monografia, za którą młody Rostafiński otrzymał w grudniu 1877 roku złoty Medal w konkursie Królewskiej Akademii Nauk w Brukseli. Rękopis tej

pracy zaginął tuż przed opublikowaniem²¹, a załamany autor nie powrócił, jak pisze T. Majewski „po tej ciężkiej dla niego stracie do badań botanicznych, zajmując się odtąd wyłącznie zagadnieniami z pogranicza botaniki i dziedzin nauk humanistycznych”²². Jednym z niewielu śladów jego intensywnej pracy nad rodziną *Laminariaceae* jest artykuł opublikowany w „Rozprawach i Sprawozdaniach Akademii Umiejętności” w 1877 roku²³, a więc kilka miesięcy przed konkursem i zawierający wstępne obserwacje i skróconą klasyfikację. Artykuł ten opublikowany po polsku, nie był, niestety, szerzej znany za granicą. Z zaginionej monografii listownic zachowały się również w zbiorach krakowskich tablice prezentujące przedstawicieli tej rodziny.

Tymczasem w prezentowanych tu listach do E. Borneta natrafiamy na nowy ślad monografii – pisane przez autora autentyczne relacje z badań naukowych nad listownicami.

O rozpoczęciu prac nad listownicami Rostafiński informował swojego mistrza już w pierwszym adresowanym do niego liście wysłanym w lutym 1876 roku ze Strasburga, pisząc, że badania te zasugerował mu A. le Jolis. Jednocześnie prosił Borneta o potrzebny mu nie spreparowany okaz z Morza Śródziemnego – *Laminaria brevipes*, do którego Bornet miał z pewnością dostęp w zbiorach MNHN.

„Kiedy tylko to będzie możliwe i podążając za życzeniem pana le Jolis, będę zajmował się monografią listownic i przy okazji pozwolę sobie Pana prosić czy nie mógłby mi Pan dostarczyć *L. brevipes* z Morza Śródziemnego, jeśli to możliwe okaz owocujący i nie spreparowany.”²⁴

Rostafiński podzielił się też z Bornetem swoimi planami urlopowymi, które zamierzał zrealizować podczas, jeszcze, co prawda nie rozpoczętej, pracy na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie.

„Zbędnym jest moje zapewnienie Pana, że może Pan całkowicie na mnie polegać, jeśli mógłbym kiedyś, przy okazji, oddać Panu podobną przysługę. Mam nadzieję dostać w Krakowie urlop i przyjechać w przyszłym listopadzie do Cherbourga i Paryża.”²⁵

Plany te rzeczywiście szybko doszły do skutku, bowiem w semestrze zimowym 1876/77 Rostafiński otrzymał urlop od zajęć na uniwersytecie, dzięki czemu odbył podróże naukowe m.in. do Petersburga, Sztokholmu, Uppsali, Kopenhagi, Hamburga i wybranych francuskich miast²⁶. Zgodnie z obietnicą odwiedził E. Borneta w listopadzie 1876 roku podczas dwutygodniowego pobytu w Paryżu. W grudniu tego samego roku był również w Cherbourgu, a potem ponownie w Paryżu. Wyprawy te miały na celu uzupełnienie w terenie zbiorów oraz zbadanie okazów zielnikowych.

Do tematu listownic powrócił natychmiast po paryskim spotkaniu z Bornetem, w liście napisanym podczas pobytu naukowego w Cherbourgu w grudniu 1876 roku. Musiał być to dla niego okres intensywnej pracy nad listownicami,

w towarzystwie, których, jak pisał, wyłącznie spędzał czas i których badanie przynosiło nowe, interesujące wyniki naukowe zarówno w zakresie klasyfikacji tej rodziny, jak i budowy anatomicznej jej przedstawicieli.

Kolejny raz Rostafiński pisał na temat listownic ponad pół roku później, w lipcu 1877 roku, gdy od ostatniego spotkania z Bornetem w Paryżu rozwiązał już szereg zagadnień, a stan prac, jak wynika z przedstawionego tu fragmentu listu, był bardzo zaawansowany.

„Szanowny Panie,

uważa mnie Pan z pewnością za młokosa, jak dotąd nie otrzymując ode mnie żadnej odpowiedzi na Pański miły list z 15 czerwca. Stale sobie czynię wyrzuty, lecz to z powodu listownic, które, ze względu na bliski termin konkursu całkiem pochłaniają mój czas. Praca jest dosyć zaawansowana, co daje nadzieję, że będzie skończona na czas. Z całym możliwym trudem staram się ją uporządkować według Pańskich rad.

To będzie referat klarowny, ale jednocześnie łączący relacje organograficzne i anatomiczne. W części systematycznej, listom synonimów towarzyszą krytyczne uwagi, co pozwala, jak mi się wydaje, rozróżniać wygodnie gatunki. Całości będą towarzyszyły plansze, z których większa część jest już skończona. Od naszego spotkania rozwiązałem całą serię pytań, z których najbardziej interesujące jest to o rozgałęzianiu *Thalantophyllum*. Pan rozumie, że jest dla mnie niemożliwe zgłębiać je tutaj, tym bardziej, że będę jeszcze odpowiadał na pewne punkty Pańskiego listu.”²⁷

W tym też czasie miał się ukazać jego artykuł w języku polskim, prezentowany w czerwcu 1877 roku na spotkaniu naukowym Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego Akademii Umiejętności pod tytułem: *Rzut oka na rodzinę listownic (Laminariaceae) i pierwsze zasady naukowej ich klasyfikacji*²⁸. Sama monografia wraz z planszami była, w połowie lipca 1877 roku, prawie ukończona, z zamiarem przedstawienia jej na zbliżającym się konkursie Królewskiej Akademii Nauk w Brukseli. Dzięki wcześniejszym sugestiom listownic Borneta, Rostafiński porządkował oraz ulepszał tekst i układ rozprawy. W liście nie pisał natomiast szerzej o najnowszych osiągnięciach, tym bardziej, że na szczególne wyjaśnienia brakowało mu czasu, dzielonego pomiędzy pracę dydaktyczną, badania naukowe, poszukiwania nowych zbiorów zielnikowych czy podróże, jak chociażby wspomniany w jednym z listów wyjazd do Wiednia.

Ostatni raz informował Borneta o pracach nad listownicami w liście ze stycznia 1878 roku. Jest to zarazem ostatni zachowany w zbiorze list i prawie w całości poświęcony listownicom. Rostafiński mógł się już wtedy uważać za specjalistę w dziedzinie ich poznania; właśnie otrzymał główną nagrodę – złoty medal w konkursie Królewskiej Akademii Nauk w Brukseli.

Oczywiste jest, że Rostafiński planował opublikowanie swojego nagrodzonego dzieła w formie jak najdoskonalszej; nadal je poprawiał i uzupełniał o nowe obserwacje. Bardzo pomagał mu w tym kontakt z naukowcami takimi, jak A. le Jolis czy właśnie E. Bornet. Temu ostatniemu zadał w ostatnim liście kilka

pytań oraz przedstawił fragmenty swoich przemyśleń, a nawet pewne fragmenty monografii. Nie wiemy jednak, jakie były odpowiedzi i konkretne sugestie Borneta oraz co sądził o dziele młodszego kolegi? Niestety nie mamy kompletu odpowiedzi Borneta, z wyjątkiem listu z dnia 29 listopada 1877 roku, zachowanego w zbiorze. W tym obszernym liście Bornet skoncentrował się specjalnie na odkryciu nowego gatunku glona przez H. Solms-Laubach'a, a także, jak wspomniano, pochwalił artykuł Rostańskiego o *Botrydium granulatum*.

Tymczasem, Rostański dzielił się z Bornetem wieloma wątpliwościami i przemyśleniami związanymi z klasyfikacją, rozwojem, anatomią i morfologią czy też występowaniem listownic. Dodajmy, że ostatni list w zbiorze jest najobszerniejszym rękopisem, pisany w widocznym pośpiechu, miejscami nieczytelnie, z wieloma skrótami i pytajnikami w tekście oraz odręcznymi schematami. Uzupełniają go wyjątkowo interesujące i wymagające odrębnego, specjalistycznego opracowania rękopisy autora zawierające nie publikowaną klasyfikację do zaginionej monografii listownic²⁸.

VACAT W WILLI THURETA

Po śmierci Gustava Thureta w 1875 roku, jego słynne laboratorium nad Morzem Śródziemnym w Antibes zostało bez przełożonego. W sprawie zorientowany był doskonale właśnie E. Bornet, jako najbliższy współpracownik zmarłego i spadkobierca jego zbiorów. Informacja przez niego przekazana, że willa Thureta³⁰ będzie przekształcona w stację botaniczną i że poszukiwany jest nowy dyrektor naprowadziła Rostańskiego na szczególną myśl, którą podzielił się z Bornetem. Otóż wiosną 1877 roku od kilkunastu dni obserwował pracę swojego przyjaciela Edwarda Glinki-Janczewskiego na stanowisku profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego i najwidoczniej zauważył, że ten marnuje swój talent badawczy. Rostański uważał obowiązki Janczewskiego za zbyt obciążające i zaproponował Bornetowi jego kandydaturę na interesujący *vacat*.

„Przed moim wyjazdem, był Pan uprzejmy wtajemniczyć mnie, że willa Thuret będzie przekształcona w stację botaniczną i że wybór jej dyrektora nie jest jeszcze dokonany. Co by Pan powiedział, gdybym zaproponował Janczewskiego jako możliwego kandydata na ten *vacat*? Jest obcokrajowcem, to prawda; ale jest profesorem od dwóch lat, członkiem Akademii Nauk i wreszcie, co wydaje mi się najważniejsze, opublikował prace, które już mu wyrobiły zasłużoną opinię. Wreszcie język francuski nie jest mu obcy i nie sprawi mu z pewnością żadnej trudności.

Ta posesja byłaby dla niego doskonała, albowiem on kocha studia, umiałby kierować uczniami i nauczyć ich poważnie pracować. Nie ma wielkiego zamiłowania do botaniki systematycznej i zielnika, ale za to uwielbia ogrodnictwo i nie zostawiłby z pewnością ogrodu w stanie upadku. Przyjemne zajęcia i klimat południa, który jest niemalże konieczny dla jego zdrowia, nie pozwoliłyby mu porzucić nauki.”³¹

Rostański będąc od niedawna w Krakowie, już zdążył zapoznać się z trudami pracy dydaktycznej i nieprzychylną, pomimo końca kwietnia, zimową aurą, co sugeruje treść pozdrowienia zamieszczonego na końcu listu.

„Moje pozdrowienie dla Pana żony. Przymiarkuję, że macie pogodę trochę ładniejszą niż u nas, gdzie od tygodnia prawie codziennie pada śnieg.”³²

Przyjaźń J. Rostańskiego z E. Janczewskim trwała od czasów wspólnych studiów pod kierunkiem A. de Bary’ego; od tej pory wspólnie prowadzili badania naukowe, napisali wspólnie dwa artykuły, wreszcie zaczęli razem pracować na Uniwersytecie Jagiellońskim.

W roku 1877 Edward Janczewski, niespełna 30-letni, był już uznanym botanikiem. To właśnie na jego cześć hrabia H. Solms-Laubach (1842–1915) nazwał pasożytniczy krasnorost znaleziony podczas pobytu we Włoszech – „*Janczewskia*”; znaleźnikiem tym, jak wynika z listów, bardzo pasjonowali się J. Rostański i E. Bornet.

Zastanawiające, czy pomysł Rostańskiego dotyczący kandydatury Janczewskiego był z tym ostatnim konsultowany. Możliwe, że tak, bo przyjaciele na pewno często widywali się w pracy, a sam Janczewski przysyłał Bornetowi i jego żonie pozdrowienia za pośrednictwem listów Rostańskiego. Jednak ostatecznie na to pytanie pozwoli odpowiedzieć dalsza analiza źródeł, niewykluczone, że pomocne okaże się tu zbadanie korespondencji Janczewskiego³³.

Pewne jest, że Rostański potrafił zrekomendować przyjaciela, pisząc obszernie o jego zaletach jako potencjalnego dyrektora stacji i dobrych nadziejach dla tego pomysłu. W kolejnym liście wysłanym z Krakowa miesiąc później jest już jednak mniej optymizmu.

„Jest mi trudno wyrazić Panu całą moją wdzięczność dla żywego zainteresowania, z jakim zechciał Pan się zająć losem pana Janczewskiego, jakkolwiek będzie tego wynik zawsze będę doceniał Pańskie intencje i Pańską przyjaźń. Jeśli chodzi o mnie to teraz zaczynam wątpić w wynik końcowy właśnie z powodu zmian w ministerstwie.”³⁴

Rzeczywiście, według relacji Borneta z końca listopada 1877 roku, nic nie było pewne w tej sprawie, tym bardziej, że willa należała do rządu francuskiego i decyzje jej dotyczące były uzależnione od wielu czynników. Na tym zakończyły się marzenia Rostańskiego o dogodniej posadzie dla Janczewskiego we Francji, a ten ostatni, jak wiadomo, pozostał profesorem na Uniwersytecie Jagiellońskim, a w przyszłości również rektorem tej Uczelni³⁵.

POMYŁKA POCZTOWA

Pomyłka pocztowa, do której doszło w marcu 1876 roku ze strony Rostafińskiego musiała sprawić mu wiele zmartwienia, stąd pośpiesznie wysłał dwa listy wyjaśniające błąd, w tym jeden do E. Borneta.

„Śpieszę Pana poinformować, że zaszła pomyłka; służący obareczony adresowaniem, wysłał Panu przesyłkę przeznaczoną do pana de Candolle’a, a ten ostatni otrzymał przesyłkę przeznaczoną do Pana, a zatem list do Pana i rękopis Ungera, który pan de Bary dał mi dla Pana. Napisałem do pana de Candolle, żeby go prosić o przesłanie Panu tych dwóch listów i śpieszę Pana prosić o odesłanie mu listu, który był przeznaczony dla niego. Proszę przyjąć, Szanowny Panie, wraz z moimi szczerymi przeprosinami za kłopot, który Panu sprawiam, wyrazy mojego szczerzego oddania.”³⁶

Dzięki zachowanej w zbiorze wymianie korespondencji możemy dokładnie prześledzić ten przypadek. Krótki list Alphonse’a de Candolle’a (1806–1893), napisany do E. Borneta w sprawie pomyłki powstałej ze strony Rostafińskiego został dołączony do zbioru listów najprawdopodobniej przez samego Borneta. W liście de Candolle’a jest mowa o rękopisie Franza Ungera, który Rostafiński zdobył dla Borneta od A. de Bary’ego, i którego rękopis jest obecnie przechowywany w zasobach MNHN.

„Śpieszno mi przesłać Panu dwa listy pana Rostafińskiego, które do mnie dotarły w następstwie błędu popełnionego u niego. To ja dodałem do listu Ungera uwagę, co do pisowni jego nazwiska. Rękopis jest z pewnością Ungera. Sprawdziłem to i potwierdza to jego treść.”³⁷

Autor tych słów był wybitnym botanikiem szwajcarskim, kontynuatorem dzieła *Prodomus systematis naturalis regni vegetabilis*, zapoczątkowanego przez jego ojca Augustin’a Pyramus’a de Candolle’a³⁸. Rostafiński inspirował się bardzo pracami tego badacza, a później, w 1883 roku ogłosił nawet recenzję wraz z uwagami krytycznymi do innej sławnej książki A. de Condolle’a – *Origine des plantes cultivées*³⁹.

ZAKOŃCZENIE

W listach Józefa Rostafińskiego możemy znaleźć wiele interesujących informacji, świadczących o intensywnej pracy naukowej i ożywionych kontaktach naukowych młodego badacza. Obok E. Borneta, G. Thureta i E. Janczewskiego do uczonych, których nazwiska spotkamy w listach należą m.in.: Heinrich Anton de Bary (1831–1888) – niemiecki botanik, twórca briologii; August le Jolis (1823–1904) – wybitny botanik francuski; Michał Stepanowicz Woronin (1838–1903) – rosyjski mykolog; Gottlieb Ludwig Rabenhorst (1806–1881) – niemiecki botanik; Jean-Baptiste de Bory de Saint Vincent (1778–1846) – naturalista

i geograf; Franz Carl Mertens (1764–1831) – profesor, kolekcjoner roślin, szczególnie glonów; Hypolyte (1802–1871) i Pierre-Louis (1798–1871) Crouan – dwaj bracia naturaliści; Albert Grunow (1826–1914) – autor *Adolumenta ad cognitionem sargasorum*; Hermann Maximilian Carl Ludwig Solms-Laubach (1842–1915) – systematyk i paleobotanik, profesor w Strasburgu i Getyndze; Peder Kofod Anker Schousboc (1766–1832) – dyplomata i botanik duński, autor *Jcónes inedita*; Johannes Reinke (1849–1931) – botanik niemiecki; Juliusz von Sachs (1832–1897) – profesor na uniwersytecie w Wurzburgu; Charles, Philippe, Ernest Munier-Chalmas (1843–1903) – botanik francuski; William Gilson Farlow (1844–1919) – botanik amerykański; George Matthias von Martens (1788–1872) – botanik niemiecki.

Podczas planowanej, nicodziejowej analizy botanicznej treści listów J. Rostafińskiego warto zwrócić uwagę właśnie na mnogość odniesień do badaczy z różnych krajów, świadcząca m.in. o międzynarodowych kontaktach naukowych w botanice II połowy XIX wieku.

Podziękowania

Niniejsza praca jest realizowana dzięki stypendium Rządu Francuskiego, przeznaczanego na badania naukowe w Muzeum Narodowym Historii Naturalnej w Paryżu.

Przedstawione w artykule materiały źródłowe zostały udostępnione autorce dzięki pomocy pracowników MNHN: dr Piotra Daszkiewicza, m.in. badającego historię nauki polskiej w zbiorach francuskich, dr Denis Lamy, odpowiedzialnego za zbiory laboratorium kryptogamii MNHN, prof. Bruno de Reviers, odpowiedzialnego za zbiory zielnikowe w MNHN oraz pani Françoise Bouazzat z MNHN. Autorka dziękuje również za pomoc i sugestie naukowe panu profesorowi Jean-Marc Drouin, pod którego kierunkiem realizowany jest ten temat badawczy.

Przypisy

¹ Kilka lat temu, w 150 rocznicę urodzin, ukazała się biografia J. Rostafińskiego pod redakcją Alicji Zemanek – *Józef Rostafiński botanik i humanista*. Książka ta napisana przez zespół specjalistów w dziedzinie historii nauk przyrodniczych kompleksowo prezentuje sylwetkę autora *Monografii śluzowców*, uzupełniona *Bibliografią prac Rostafińskiego* pióra T. Majewskiego, s. 253–299; A. Zemanek (red.), *Józef Rostafiński botanik i humanista*. Polska Akademia Umiejętności. Monografie 1, 2000, s. 340.

² W. J. Woelkerling, D. Lamy: *Non – geniculate coralline Red Algae and the Paris Museum: Systematics and Scientific History*. Publications scientifiques du Muséum. A.D.A.C. Paris 1998. s. 84–87.

³ Laboratoire de Cryptogamie (syg. PC).

⁴ Muséum national d'Histoire naturelle.

⁵ PC–Ms 508.

⁶ A. Z e m a n e k : *Koleje życia Józefa Rostafińskiego*. W: A. Z e m a n e k (red.), *Józef Rostafiński botanik i humanista*. Polska Akademia Umiejętności. Monografie 1, 2000, s. 44.

⁷ W. J. W o e l k e r l i n g , D. L a m y , dz. cyt., s. 169–172.

⁸ W. J. W o e l k e r l i n g , D. L a m y , dz. cyt., s. 171.

⁹ Fragment listu J. Rostafińskiego do G. Thureta z dnia 2 kwietnia 1875 roku. PC–Ms 542.

¹⁰ Fragment listu J. Rostafińskiego do E. Borneta z dnia 26 grudnia 1876 roku. PC–Ms 542.

¹¹ Podkreślenie J. Rostafińskiego.

¹² Fragment listu J. Rostafińskiego do E. Borneta z dnia 27 lutego 1876 roku. PC–Ms 506.

¹³ A. Z e m a n e k , I. W o j c i e c h o w s k i : *Pionierskie badania glonów*. W: A. Z e m a n e k (red.), *Józef Rostafiński botanik i humanista*, s. 148–258.

¹⁴ Fragment listu J. Rostafińskiego do G. Thureta z dnia 2 kwietnia 1875 roku. PC–Ms 542.

¹⁵ E. J a n c z e w s k i , J. R o s t a f i n s k i : *Observations sur quelques algues possédant des zoospores dimorphes*. „Mémoires de la Société nationale des Sciences naturelles de Cherbourg” 18 (sér. 2 t. 8), 1874, s. 369–375; J. R o s t a f i n s k i : *Quelques mots sur l'Haematococcus lacustris et sur les bases d'une classification naturelle des algues chlorosporées*, par Mr. [...]. „Mémoires de la Société nationale des Sciences naturelles de Cherbourg” 19 (ser. 2, t. 9), 1875, s. 137–154.; E. J a n c z e w s k i , J. R o s t a f i n s k i : *Note sur le prothalle de l'Hymenophyllum tunbridgense*. „Mémoires de la Société nationale des Sciences naturelles de Cherbourg” 19 (ser. 2, t. 9), 1875, s. 89–96.

¹⁶ Fragment listu J. Rostafińskiego do G. Thureta z dnia 2 kwietnia 1875 roku. PC–Ms 542.

¹⁷ Fragment listu J. Rostafińskiego do E. Borneta z dnia 23 listopada 1877 roku. PC–Ms 542.

¹⁸ J. R o s t a f i n s k i , M. W o r o n i n : *Über Botrydium granulatum*. „Botanische Zeitung” 35: 1877, (41) s. 649–664, (42) s. 665–671.

¹⁹ Fragment listu E. Borneta do J. Rostafińskiego z dnia 29 listopada 1877 roku. PC–Ms 542.

²⁰ Na ten temat także: T. M a j e w s k i : *Zaginiona monografia laminarii Józefa Rostafińskiego*. W: A. Z e m a n e k (red.), *Józef Rostafiński botanik i humanista*, s. 165–169.

²¹ J. S i e m i n s k a : *O pewnym konkursie Królewskiej Akademii Nauk Belgii*. W: A. Z e m a n e k (red.), *Józef Rostafiński botanik i humanista*, s. 161–163.

²² T. M a j e w s k i , *Zaginiona monografia* W: A. Z e m a n e k (red.), *Józef Rostafiński botanik i humanista*, s. 167.

²³ J. Rosta fi ń s k i : *Rzut oka na rodzinę listownic (Laminariaceae) i pierwsze zasady naukowej ich klasyfikacji*. *Czytane 20.VI. 1877*, „Rozprawy i Spraw. Posiedz. Wydz. Mat. Przyr. AU”: 1877 (4), s. 200–233.

²⁴ Fragment listu J. Rosta fi ń s k i e g o do E. Borneta z dnia 27 lutego 1876 roku. PC–Ms 506.

²⁵ Fragment listu J. Rosta fi ń s k i e g o do E. Borneta z dnia 27 lutego 1876 roku. PC–Ms 506.

²⁶ A. Z e m a n e k : *Koleje życia Józefa Rosta fi ń s k i e g o*. W: A. Z e m a n e k (red.), *Józef Rosta fi ń s k i botanik i humanista*.

²⁷ Fragment listu z dnia 13 lipca 1877 roku.

²⁸ J. Rosta fi ń s k i : *Rzut oka na rodzinę listownic (Laminariaceae) i pierwsze zasady naukowej ich klasyfikacji*. *Rozprawy i Sprawozdania z Posiedzeń Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego Akademii Umiejętności 4*, s. 200–233, tabl. V.

²⁹ W przygotowaniu przez D. Lamy i B. Wysokińska.

³⁰ W. J. W o e l k e r l i n g , D. L a m y , dz. cyt., s. 171.

³¹ Fragment listu J. Rosta fi ń s k i e g o do E. Borneta z dnia 22 kwietnia 1877. PC–Ms 542.

³² Tamże, PC–Ms 542.

³³ W przygotowaniu przez B. Wysokińska.

³⁴ Fragment listu J. Rosta fi ń s k i e g o do E. Borneta z dnia 25 maja 1877 roku.

³⁵ B. Z i e l i ń s k a : *Edward Glinka Janczewski*. W: *Słownik biologów polskich*. PWN, Warszawa 1987, s. 223–224.

³⁶ Fragment listu J. Rosta fi ń s k i e g o do E. Borneta z 4 marca 1876 roku. PC–Ms 542.

³⁷ Fragment listu A. de Candolle’a do E. Borneta z dnia 6 marca 1876 roku. PC–Ms 506.

³⁸ J. M a g n i n - G o n z e : *Histoire de la botanique*. Paris. 2004. s. 166–167.

³⁹ A. Z e m a n e k : *Historia roślin uprawnych w Polsce*. W: A. Z e m a n e k (red.), dz. cyt., s. 170.

Recenzent: *doc. dr hab. Wanda Grębecka*

Beata Wysokińska

UNKNOWN CORRESPONDENCE OF JÓZEF ROSTAFIŃSKI WITH EDOUARD BORNET ON ALGAE RESEARCH (1875–1878)

The article deals with the early stages of research by Józef Tomasz Rosta fi ń s k i (1850–1928), one of the greatest Polish biologists, a well-known botanist and humanist. Presented in the article is the correspondence between Rosta fi ń s k i , and his friend and teacher, the French scientist Jean Baptiste Edouard Bornet (1828–1911). This correspondence is of great value for the assessment of Rosta fi ń s k i ’s early research on algae.

The correspondence is stored at a library at the Laboratory of Cryptogamy (PC) of the National Museum of Natural History (MNHN), constituting a small but homogenous and very interesting collection. It consists of eleven well-preserved manuscripts in the French language, which are kept among the materials connected with Edouard Bornet.

The letters in the correspondence concern a number of topics, including scientific analysis, descriptions of J. Rostafiński research on algae, numerous questions connected with *Laminariaceae*, as well as other issues, relating to Rostafiński's friend, E. Janczewski, to the Villa Thuret in France, and to the problems with his mail that Rostafiński experienced in March 1876.

It is well known that a major study by Rostafiński was lost and disappeared before its publication – the study in question was a large monograph of the *Laminariaceae* family of algae, which earned Rostafiński a gold medal in a competition organized by the Royal Academy of Sciences in Brussels in 1877. A new trace of the monograph can be found in his letters to Bornet, in which there is reflected a fragment of an authentic report on the algae research.

The letters also contain references of the work of other scientists, e.g., G. Thuret (1817–1875), E. Janczewski (1846–1918), A. de Bary (1831–1888), A. de Jolis (1823–1904) and M. Woronin (1838–1903).

The current article forms part of a research project sponsored by the French government.

The author of the article would like to express her gratitude to Dr. P. Daszkiewicz, Dr. D. Lamy, Prof. J.-M. Drouin, Prof. B. de Reviers and Mr. F. Bouzzat.